

*др Момир Милојевић, ван. проф.
Правног факултета у Београду*

UDK — 341:378

САВЕТОВАЊЕ О НАСТАВИ О ПИТАЊИМА МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА

Савез удружења за Уједињене нације Југославије је, у сарадњи с републичким и покрајинским удружењима за Уједињене нације и републичким и покрајинским заводима за просветно-педагошку службу, а уз подршку и материјалну помоћ Савеза републичких и покрајинских самоуправних интересних заједница за научне делатности СФРЈ, организовао саветовање о настави о Уједињеним нацијама и питањима међународних односа у основним и средњим школама, које је одржано у Дубровнику од 20. до 22. марта 1980. Саветовање је требало да размотри најважнија питања наставе о Уједињеним нацијама и другим међународним организацијама и о међународним односима уопште у циљу њеног увођења или унапређивања. Стога се на заједничком послу нашло преко педесет асистената и наставника универзитета,¹⁾ средњих и основних школа, представника просветно-педагошких служби, заједница образовања, удружења и клубова за Уједињене нације, омладине, политичких и јавних радника из скоро свих република и покрајина. То је омогућило да се бројна питања размотре са различитих становишта како у рефератима тако и у дискусији у којој су многи учесници говорили више пута, без обзира на ужу специјалност или тематску целину којих је било пет.

I — Првој су припадала излагања о општим питањима наставе о основним проблемима међународних односа. Основу за њихово разматрање представљају схватања о општечовеканским вредностима и о начи-

¹⁾ Са Правног факултета у Београду су учествовали Марија Васић, Војин Димитријевић, Стеван Борђевић и писац ових редова.

нима да се оне очувају и развију. Уводно излагање Војина Димитријевића је указало на опасности због њиховог недовољног познавања или површног и поједностављеног приказивања. Тако се, на пример, ратови не могу објашњавати само као резултат рђавог познавања народа јер се тако не могу објаснити чешћи сукоби суседа него просторно удаљених народа. Исто тако је потребно указати на у основи националистичко васпитање које је доводило до извргавања патриотизма у национализам и шовинизам, па и расизам. Тиме се најширим слојевима, посебно младима, скреће пажња са стварних акутних проблема друштва и њихово незадовољство усмерава према другима. То значи да је неопходно свестрано и продубљеније указивање на појаве у међународном животу и на деловање различитих чинилаца као што су национални, класни, идеолошки, привредни и др. Опасност се крије и у апсолутизовању појединих чинилаца како је показало историјско искуство. У том склопу треба разматрати улогу међународних организација као средство међународне сарадње у најразноврснијим областима људске делатности. Овакво посматрање је вишеструко важно јер се младима не смеју давати уопштена знања у оквиру једног предмета. Напротив, међународне организације се морају приказивати по делатностима којима се баве, а то значи у одговарајућим предметима. На тај ће се начин не само боље објаснити значај њиховог деловања него ће се избећи њихово често идеализовање. То је посебно важно због тога што се идеализам може претворити у дубоко разочарање када се открије сопствена заблуда, што може имати вишеструко штетне последице. Опрезан приступ је користан и стога што од најранијих дана навикава на свестраније посматрање и слободније закључивање на основу различитих података и становишта, чиме се подстиче напор да се схвате различити интереси и схватања. Можда је највећа корист што се људи васпитавају у духу трпељивости, што је једина алтернатива нашег времена.

Овај приступ налазимо и у многим међународним документима о којима је говорио Момир Милојевић. То пре свега важи за одлуке Уједињених нација и Организације уједињених нација за просвету, науку и културу (УНЕСКО) које су уставним актима позване да се старају не само о развијању пријатељских односа и сарадње у решавању економских, социјалних, културних и хуманитарних проблема и подстицању поштовања основних људских права и слобода већ и о васпитавању у том духу. Стога се већ од најранијих година у њиховим најважнијим актима наводе основна начела а касније се позивају на све претходне. Поред тога се од држава тражи да их популаришу у највећој мери, и то како упознавањем јавности с циљевима, начелима, саставом и деловањем Уједињених нација и са њима повезаних установа тако и ширењем идеја о неким највишим општечовечанским вредностима. У почетку се пажња поклања скоро искључиво настави ради упознавања састава, надлежности, начина рада, циљева и начела међународних организација да би им се на тај начин обезбедила општа подршка јавности. Државама се препоручује да

подстичу ту наставу у школама и да о томе обавештавају Генералног секретара УН. У току вишегодишњег рада, у коме су ангажовани поједини органи Уједињених нација (Генерална скупштина и Економски и социјални савет) и УНЕСКО прошириван је програм, прво на специјализоване установе а затим на учешће држава у делатностима ових организација да би касније обухватио идеале мира, узајамног поштовања и разумевања међу народима, људска права и начела међународног права. Развој се огледа и у спајању суштински повезаних а раније одвојених питања тако да од 1969. Генерална скупштина УН доноси само једну резолуцију. Велики допринос је дао УНЕСКО, како сарађујући с Уједињеним нацијама тако и делујући самостално. У том погледу је нарочито значајна израда програма и приручника и доношење препорука. Најважније препоруке су донеле Међународна конференција о образовању (1968) и Генерална конференција (1974). У истом духу су редиговане одредбе Завршног акта Конференције о безбедности и сарадњи у Европи (1975) које се односе на сарадњу и размену у области образовања. То показује да постоји бар морални и политички ако не и правни основ минималног програма заједничког за све чланове међународне заједнице. Њега није тешко спровести у Југославији с обзиром на одредбе V и VII одељка Устава (1974). Уколико наши школски програми још не одговарају међународним обавезама утолико ће лакше бити њихово усаглашавање јер је истовремено реч и о њиховом усаглашавању с Уставом, о чему се у време реформе мора водити рачуна.

На томе се посебно задржала Јожица Селакович говорећи о образовању за међународно разумевање, сарадњу, мир, поштовање људских права и слобода и решавање противречности савременог света у васпитно-образовном процесу основне школе и усмереног образовања. Оно што је предмет деловања Уједињених нација налази се у програмима многих предмета као што су матерњи и страни језици, природне науке, географија, историја, морално васпитање, прва помоћ и заштита. Програм је проширен у средњој школи где је још више развијен дух интернационализма, људских права и других начела Уједињених нација које је прихватила и Југославија као њихов оснивач и дугогодишњи активни члан. У вези с тим треба приметити да су проблеми међународних односа сразмерно више заступљени на општем образовном плану него у појединим предметима иако њихова основа треба да буде на општем плану. Наставници се труде да их ускладе па се показује да су њиховом оспособљавању с правом поклањали пажњу Уједињене нације и УНЕСКО.

Већ су прва излагања показала да учесници имају шта да препоруче републичким и покрајинским секретаријатима за образовање и другим телима одговорним за израду програма (Р. Анђелић). Очигледна је потреба да се знања о Уједињеним нацијама и међународним организацијама интегришу у одговарајуће предмете како би се стишло целовито знање али да ученици не буду преоптерећени. Стога је значајна њихова

иницијатива (В. Рајић). Осим тога треба развијати свест да се не припада само једној заједници (држави) већ савету.

II — То је све боље осветљено у другој групи питања посвећеној наставним програмима. За плодну дискусију треба захвалити веома са држајном реферату Добриле Летић: „Уједињене нације и школа“, у коме је прегледно изнето стање наставних програма уз указивање на недостатке или тешкоће. Као најважније се појављује питање које место дати Уједињеним нацијама у иначе преоптерећеним програмима. Због тога не долази у обзир увођење посебних предмета, а и садашњи програми се тешко могу проширивати новим чињеницама. Решење је у бољем приказивању Уједињених нација и других међународних организација у оквиру појединих предмета друштвених, природних и техничких наука. То је далеко боље од организовања прослава одвојених од свакодневног рада школа. Општи југословенски став о томе је јасан не само на основу начела спољне политике већ и конкретно учешћем у УНЕСКО-вом Заједничком школском пројекту о међународном разумевању у школама (1965). Ствар је истраживања да се утврди у којој је мери то постигнуто. У њиховом недостатку неки се закључци могу извести на основу постојећих програма. А у том погледу очигледно постоје неусклађености између задатака и методичких објашњења и програма који не садрже све што задаци налажу. Осећа се недоумица у којим годинама треба давати која знања и развијати поједина осећања. То нарочито важи за програме основних школа. Уједињене нације се у њима врло мало помињу, али се о међународним односима учи у више предмета. Више се учи у географији него историји, али садржина није усклађена са углавном добро постављеним задацима. У средњем усмереном образовању, у оквиру заједничких основа, проучавају се у географији и историји, што се оцењује као релативно задовољавајуће иако су методичка упутства у неким програмима оскудна па би се мањим изменама и допунама могли сачинити одговарајући програми. До овог закључка се долази поређењем са програмима књижевности, језика, природних наука и уметности који пружају велике могућности, али које до данас нису искоришћене. Ово у још већој мери важи за позивно усмерено образовање које омогућава да се у бројним струкама посвети пажња делатностима одговарајућих међународних организација, што је од великог значаја за привреду.

То су само полазне тачке образовног рада, али не и једине, ма колико биле важне. На њих се надовезују други проблеми као што су они који се тичу наставника (тј. њиховог припремања), уџбеника, допунске литературе и извора података, чему се код нас не поклања пажња. Средства јавног информисања нису довољна, приручници које је израдио УНЕСКО нису преведени иако немамо приручнике. Зато треба сачинити програм образовања и усавршавања наставника и израдити потребне приручнике, поклонити већу пажњу објављивању књига о Уједињеним нацијама за наставнике и ученике, избору текстова за читанке и уџбенике

итд. Мање су конкретни предлози који се тичу програма јер је то питање које не зависи само од педагога.

Образовању за међународно разумевање било је посвећено и излагање Мирослава Лешника у коме је тежиште на образовању наставника. Они треба да буду не само преносиоци знања него и ствараоци и друштвено-политички радници који ће знати да објасне омладини, подложној разним утицајима, догађаје из ближе прошлости (Информбиро, Бандуншка конференција). Зато им треба омогућити образовање.

Ведрије расположење требало је да унесе излагање Станиславе Боровшак о раду Клуба за Уједињене нације у Основној школи „Антон Апкерц“ у Велењу у којој су сви учитељи помажући чланови Клуба, а створен је и кружок за УНИЦЕФ. Али то је остало у сенци разматрања узрока незадовољавајућег стања и предлога за његово поправљање. Дати су конкретни предлози за допуњавање програма географије у V, VI, VII и VIII разреду основне школе (М. Мељников). У погледу историје је истакнуто да је њено изучавање боље него што би се могло закључити на основу програма и уџбеника, а развијене су и ваннаставне активности у којима се ученици вежбају у самосталном истраживачком раду. Етноцентрички приступ је задржан због малог броја часова, али би се и у таквим условима нешто могло поправити. Уџбеници су условљени стањем науке, а прошлост је боље обрађена. О Уједињеним нацијама нема приручника, а о њима се предаје у делу програма који се не обнавља (М. Перовић). Програми су уопштени, посебно кад је реч о Уједињеним нацијама, па се не помиње шта су учиниле. О њима нема текстова у читанкама, што би се могло направити. Ни уџбеници педагогије не говоре о васпитању у интернационалистичком духу. Зато би требало више користити конкурсе посвећене Уједињеним нацијама (М. Палов). Лоше стање литературе би се могло поправити бољим коришћењем фондова Информационог центра УН. Могли би се превести филмови и приручници као што и ми можемо да их снимимо и издајемо. Полазну тачку у настави би могла да представља Декларација о правима детета из 1959. (А. Милетић).

III — Тако се расправа све више бавила питањем образовања наставника чему је била посвећена трећа тематска целина овога скупа. На томе се нарочито задржао Милан Дивјак у реферату о образовању наставника за интернационалистичко и патриотско васпитање омладине. Полазна мисао је да наставник мора сам да буде спреман да би могао друге да оспособљава за схватање света. Данашњи програми школа за образовање наставника то не пружају. Док се у свим земљама много исправља о образовању наставника, у Југославији се то чини врло мало. Много се исправља о реформи програма а мало о образовању оних који треба да их спроводе. То значи да овакво образовање треба увести у све школе за наставнике, укључујући факултете. Свако се усавршава у својој струци (физици, хемији, математици), али мало познаје проблеме света. Младе треба упознати с проблемима људских права, мира, безбедности и развоја у најширем смислу. Неопходно је образовање за међуна-

родно разумевање. Одговорност васпитача је огромна јер одгаја људе за будућност. Такво образовање мора да почне од основне школе. Васпитна улога универзитета је запостављена па из њега излазе не само слаби и неписмени стручњаци већ им је и етичко образовање слабо. Зато треба посветити велику пажњу плановима и програмима низа предмета у школама за образовање наставника. У том погледу се истиче значај географије а посебно историје. Будући историчари би требало да се у току студија упознају с развојем међународних организација од Друштва на рода до данас и идеје мира како је препоручио УНЕСКО (1951). Такву пажњу треба поклонити и књижевности, страним језицима и уметности. За етичко образовање је значајно друштвено-морално васпитање (које је задржано једино у Словенији) у које су уведена предавања о међународним појавама, што је неопходно за међународно разумевање, како истиче УНЕСКО (1970). Исту пажњу треба посветити и садањим наставницима. Другим речима треба изградити теорију васпитања јер се човек не васпитава само за рад.

У вези с тим је примећено да се основне идеје о васпитању у интернационалистичком духу налазе у предмету Познавање природе и друштва, а има их и у другим предметима. Зато изгледа много важније васпитање наставника за однос према ученицима. Треба неговати расправљање о спорним питањима. Само се тако ученици могу васпитавати за одnose према другима (М. Лазанов). Настава води пасивизацији ученика због склоности ка прераном заузимању става, партијности у лошем смислу, што спречава отвореност, расправљање о свему, ствара шупљи фразерски идеализам (В. Димитријевић). Томе доприноси и релативно мали број часова који не допушта шира објашњења. Тако се у предавањима и уџбеницима све своди на најопштија запажања у којима Југославија и несврстане земље заузимају највише места, што доводи до прецењивања њихове моћи у међународним односима. Оправдано би се могло поставити питање како не могу више да утичу на решавање светских проблема. До тога не би дошло да се више говори о стварним односима у свету и деловању различитих чинилаца. Ученици с правом очекују објашњење како данас живе у миру народи који су вековима међусобно ратовали, а тешкоће се јављају у односима с традиционалним пријатељима. Измене у наставним програмима нису пуко удовољавање чланским обавезама у међународним организацијама већ је то потреба нас самих и света чији желимо да будемо неодвојиви део. У том погледу је улога наставника неоцењива и мора јој се поклонити одговарајућа пажња (М. Милојевић).

IV — Недостатак наставе у Уједињеним нацијама је покушала да бар донекле ублажи делатност клубова за Уједињене нације, како се констатује у реферату Емилије Кукавице и Зорана Павловића. Значај клубова је у томе што обухватају сву омладину, без обзира на неке разлике у погледу назива. Поред тога клубови могу, преко Савеза клубова за Уједињене нације Југославије, да учествују у раду Међународног омладинског и студентског покрета за Уједињене нације (ISMUN). Значај дело-

вања у оквиру ове међународне невладине организације и утицања на њену политику се може боље оценити ако се зна да има саветодавни положај у УНЕСКО-у. Док се у реферату говори о међународном деловању Савеза клубова за Уједињене нације Југославије дотле је Зоран Павловић у усменом излагању указао на проблем наставника који помажу рад клубова. У вези с често истицаном опаском о особеностима појединих средина које условљавају садржину рада поставља се питање у чему су када је реч о Уједињеним нацијама и општечовечанским вредностима.

О раду клубова и улози наставника говорила је Тина Битенц-Пенгов, указујући да клубови за Уједињене нације имају дугу традицију у Словенији (прошле, 1979. године је прослављена њихова 25-годишњица²⁾). Они су носиоци интернационалистичког образовања. Улога наставника је значајна јер није иста у основним и средњим школама. Томе треба посветити већу пажњу јер то није само омладинско питање.

Ваннаставне активности у београдским школама су разноврсне. При том се мора вршити избор да ученици не би били преоптерећени. Ученици VIII разреда су чланови омладинске организације у чијем оквиру делују клубови (М. Мељников). Стога клубовима данас није потребна политичка подршка (она им је одавно дата) већ конкретна помоћ. По узрасту чланови клубова припадају омладинској организацији, а по делатности удружењима за Уједињене нације. Поред тога требало би обновити рад клубова међународног пријатељства (Р. Мишковић). Клубови за Уједињене нације би требало да заокруже сазнања о свету, да се Уједињене нације не представљају само као место сукоба него и сарадње. О значају који се придаје Уједињеним нацијама говори и податак да се свих 109 општина које су учествовале у једној анкети изјаснило за оснивање клубова за Уједињене нације. У Босни и Херцеговини делује велики број клубова, само у Сарајеву 64. У тој републици ће се створити савез клубова у оквиру омладинске организације. Тиме ће се обезбедити финансирање јер се омладинска организација финансира у оквиру ССРН. Требало би размишљати и о самосталном финансирању клубова, као што чине горани (Д. Васић). Било је и супротних мишљења по којима се питања положаја и финансирања клубова не могу решавати везивањем за омладинску организацију, а о самосталном финансирању клубова за Уједињене нације не може бити говора (Д. Илић).

Учесници су посетили посебну пажњу конкретном раду клубова. Истакнуто је да „Кекец“ и „Младост“ сваке године објављују наградне конкурсе. Идуће године би тема могла бити: „Југославија и Уједињене нације“, а с обзиром на тираж поменутих листова било би корисно да се објави више радова (М. Перовић). Други су се залагали за такмичења, али не на данашњи комерцијални начин који захтева стално куповање листова (Д. Илић). У Словенији конкурсе за средње и високе школе расписује Удружење за Уједињене нације а за основне школе клубови (М.

²⁾ У Србији је први клуб за Уједињене нације основан на Правном факултету у Београду 1953.

Дивјак). У Србији за све узрасте конкурс расписује Удружење за Уједињене нације. Одзив је велики па би било добро да се радови читају у школама и да се о њима расправља. То би била прилика да се отворено одговори на многа питања и отклоне заблуде (М. Боковић). Резултати сарадње Удружења за Уједињене нације Србије, Информационог центра УН и „Дечијих новина“ из Горњег Милановца се огледају у радовима који се објављују у децјој штампи. Ту се објављују и конкурси поводом Дана Уједињених нација.³⁾ Нажалост, средства јавног информисања се ретко сете да обавесте јавност о раду клубова за Уједињене нације, а то је средство да се на њу утиче (Б. Живковић). Изнето је и мишљење да су конкурси добра ствар, али да још веће могућности за сталан рад постоје у школама. Међународне године посвећене појединим питањима су прилика за већи рад. Ми му приступамо касно иако Уједињене нације о томе одлучују три године унапред. Ова је година, на пример, посвећена здрављу а о томе не знају ни многе здравствене установе ни школе (М. Дивјак). А треба расправљати о појединим проблемима (на пр. о исхрани, саобраћају, здрављу) да би се схватио значај међународних организација а не учити о њима на начин који одбија. Клубови за Уједињене нације би требало да послуже упознавању и приближавању других култура и начина мишљења да би се схватила њихова различитост која обogaђује (В. Димитријевић). Пракса показује да школе не везују своју делатност само за Дан УН већ и за неке друге прилике, Дан школе и сл. Добро би било да удружења раније обавештавају школе о значајним догађајима а ове да припремају свечаности (Б. Живковић). Делатност је очигледно неравномерна. Требало би је подстаћи јер су одредбе међународних аката у складу с нашим сватањима. Недовољно је то чинити само преко школе која све мање интересује младе. С друге стране се од наставника тражи све, да буду свестрано образовани, да се морално разликују од других. Треба укључивати и породицу, омладину и др. (Д. Матијашевић).

V — Расправа је тако прешла на терен односа друштвено-политичких организација и средстава јавног информисања о чему је говорио Стеван Борђевић. Међу тим организацијама посебно место имају удружења за Уједињене нације. Њихов савез (Савез удружења за Уједињене нације Југославије) је активан у Светској федерацији удружења за Уједињене нације (WFUNA). Без обзира на непостојање формалних веза клубови за Уједињене нације представљају основу деловања удружења. Зато би сва удружења требало да расписују наградне конкурсе поводом Дана УН и да објављују радове. Док се не пронађу нови облици рада не би требало одбацити академије и прославе које се дуже припремају. Поред тога требало би размишљати о бољем коришћењу дана просветних радника за време зимског распуста. Посебно је питање рада с децом у иностранству и наставака рада у клубовима оних који престану да буду ом-

³⁾ Конкурс поводом Дана УН 1980. биће објављен у листу „Тик-так“, бр. 16, од 15. априла 1980.

ладинци. Требало би се повезати и са организаторима прослава као што су „Радост Европе” (ТВ Београд) и Фестивал детета у Шибенику (ТВ Загреб).

У неким срединама се награђени радови јавно излажу и читају. Можда би уручивање награда требало да буде свечаније. Ако нема довољно новца боље је организовати свечано уручивање награда него скупе академије (Р. Мишковић). Без обзира на неке разлике општа је оцена да о раду клубова зна најближа средина. Требало би да помогну телевизија, радио и штампа јер је то и у њиховом интересу. То би подстакло стварање нових клубова (М. Боковић). То је у складу с једним од закључака, који су усвојени на крају саветовања, да се покрене акција за стварање клубова у срединама у којима још не постоје.

*
*   *
*

Тешко је из расправе о великом броју питања извучити неке поузданије закључке о њеном значају. Скромно замишљен, скуп је омогућио свим учесницима да изнесу своја схватања не устежући се да се не сложе једни с другима. Дух трпеливости и уважавања свих изнетих ставова је можда стварао привид веће сагласности него што је у ствари била. Међутим, општи је утисак да су се на окупу нашли ако не истомишљеници оно учесници сличних схватања. И ако би се тражио неки недостатак то би могло да буде одсуство оних чија се реч приликом израде школских програма знатно више цени. Тако је изостала садржајнија расправа између различитих гледишта и стварање представе о правцима будућег кретања у овој области. Али утешно може да делује нада да је овај скуп почетак једног процеса. Од његовог исхода зависиће коначна оцена да ли су и колико учесници били мисионари у једном великом послу од свеопштег значаја.⁴⁾

---

⁴⁾ Реферати, кореферати и закључци са овог скупа су објављени у збирци: *Настава о Уједињеним нацијама и проблемима међународних односа у основним и средњим школама*, Бгд., Савез удружења за УН Југославије, Београд 1980.
лама, изд. Савеза удружења за УН Југославије, Београд 1980.